

binama bića savremenog čoveka (kao) sastavni deo njegove podsvetke. Iz toga, po Popoviću, proističe zadatak da »identifikujem se i svoju sredinu«, i to u procesu »emancipacije od slepog robovanja svemu što smo od iskoma nasledili, da bismo mogli da budemo ono što bismo hteli da jesmo«.

Odatle, najpre, načelno pitanje mogućnosti razlučivanja mitskog događaja od istorijskog događaja, kao onog što se naučnim, kritičkim postupkom, prema dokumentima, može utvrditi kao činjenica. Ako postoji i logika mitskog mišljenja, kao mitologika (V. Sutlić i M. Solar), tj. logika onog celovitog mišljenja koje je u našoj tradiciji postojalo u helenskom životu pre diferenciranja u posebne kulturne sfere, pre razdruživanja rada u samostalne kulturne sektore u uslovima klase egzistencije, i ako postoji samo jedna logika koja je od mitskog naivnog mišljenja totalnosti vodila ka izvorno ontološkom mišljenju u kome se formalno još ne razdvajaju subjekt i predmet saznanja, u kome se još ne razlikuje *aisthesis*, *physis* i *logos* — da bi se zatim, već u Helena, razvila formalna logika, kao i predmetna metafizika i da bi, u istoj liniji, u novo doba došlo do razvoja moderne nauke iz duha pozitivizma i objektivizma — da li se, dakle, iz tog razvoja logike može izdvojiti put mitološkog mišljenja kao nešto disparatno od logičkog, naučnog-filosofskog i kritičkog mišljenja uopšte? Kakav bi značaj mogao imati u tome smisla sponu slovenske mitologije?

Ako se naučni metodički postupak u proučavanju kulturne tradicije shvati u duhu moderne nauke, prevashodno kao matematičko-prirodne nauke, u kojoj je duh matematike doveo do matematizacije duha, iako se ekstrapolacijom takva metoda primeni na područje društvenih nauka (humaniora), onda smo izloženi opasnosti od metodologizma, tj. od onog proučavanja u kome rezultat isključivo zavisi od same metode, onda smo izloženi opasnosti od pozitivizma i objektivizma. Otuda pitanje: ako u proučavanju našeg odnosa prema tradiciji uzmemmo »događaj tradiranja« kao objektivan u duhu moderne nauke, kao predmet među drugim predmetima naučnog mišljenja, uzorno (kao što je predmet fizike, da li se, na taj način, taj predmet za nas otvara ili pak ističemo pravo saznanja o vježmu u duhu savremene kritičke svesti?)

Iz Popovićeg zahteva za samoidentifikacijom, da bismo se emancipovali od delovanje nesvesnih sila u tradiciji, proistiće pitanje o vrednosti *psychoanalyticke metode*, one koja je danas dobila socijalne i istorijske dimenzije i koja postavlja pitanje socijalno nesvesnog, kao pitanje identifikacije, na primer s tradiranim hijerarhijskom svešću, da bi s njenim savlađivanjem otvorila zaista novu epohu. U tom pogledu vrlo podesnu osnovu za razgovor pruža knjiga H. Kiliana *Das enteignete Bewusstsein* (1974).

Posebna pitanja od centralnog značaja za naš problem jesu i pitanja *istoričnosti vrednosti* i mogućnost stvaranja novih vrednosti, zatim *problem jezika* i, najzad, u osnovi svih tih pitanja, problem *istoričnosti (povestnosti) egzistencije*.

Odve se posebno ne navodi neka argumentacija za ovaj ili onaj metodički pristup ovim problemima, ali u njima se gledišta diferenciraju na isti način kako smo to u vezi s drugim pitanjima već izneli. Za nas se, i tu marksističko naučno-filosofsko gledište drži iskustva refleksije i samorefleksije, i poriče pozitivistički objektivizam i hermeneutički idealizam, jer odbacuje pojednako apsolutizovanje činjenica, kao i apsolutizovanje jezika. Ali, i sama istorija se može apsolutizovati i stoga marksistički pogled moramo odvojiti od istorizma.

Čovek je vezan za tradiciju sredine i društva u kome živi, ona na njega nužno

deluje i on je prihvata pre nego što je u stanju da uspostavi bilo kakav kritički i svešni odnos prema njoj. Ona ga prožima i određuje do te mere da se neki kritički odnos prema njoj ispoljava kao površan i nedovoljan da se prevaziđe to naše postojanje-u-tradiciji. Da li se, stoga, može reći da je čovek po svojoj prirodi u osnovi nepromenljivo i konzervativno biće, iako je prihvatanje prethodnog datog i u kulturnom pogledu za njega uslov bez koga ne bi postao. Da li je i kada za njega moguć put novog života iz kritičke refleksije, iz odluke za racionalnost (ali ne i za racionalizam) koja je bitno povezana s našom humanošću, put na kome postaje moguć napredak čovečanstva i to ne samo u svesti o slobodi, već po konkretnim uslovima svoga opstanka? Kako su izgledi u tome pogledu sa socijalističkom perspektivom u našoj epohi i sa samoupravnom kulturom u našoj situaciji?

Iz kritičkog odnosa prema kulturnoj tradiciji, iz saznanja da naše kritičko pitanje načelno nema granice i da je tu jedino mogućno samoograničenje (koje, opet, nije stvar puke proizvoljnosti, već izvire iz osnovnih uslova našeg povesnog opstanka — iz svega toga proističe odlučno uvriđanje o našoj prevashodnoj odgovornosti prema budućnosti). Za to stanje stvari nema bolje formulacije od one koju nalazimo u jednom časnom i nama savremenom naporu mišljenja, saglasnog već po tome s marksističkim nahodenjem: »Čoveku će budućnost biti poklonjena tek onda ako se usudi da sve ono što je jednom utvrđeno (alle Verestigungen) i što ga iz prošlosti primudiće na određenu formu, prihvati svojom voljom za budućnost i tako iz osnove preobrazi. Bitnija od odgovornosti prema silama prošlosti i sadašnjosti jeste odgovornost prema budućnosti« (W Weischedel, *Philosophische Grenzgänge*, 1967).

Jer, marksističko mišljenje se karakteriše radikalnom kritičnošću i radikalnom istoričnošću. Smisao kulturne tradicije se u tom pogledu razjašnjava iz naše bitne odgovornosti za budućnost.

NAPOMENA:

* Povodom knjige M. Pervića *Kritika i tradicija* i M. Popovića *Vidovdan i časni krst*.

Protiv konačnosti

dragan stojanović

POHOD I OŽILJAK

Kada se zakorači u visinu zimskog pređednje prostreljivog mrazom, da bi se načinilo novo poznanstvo i načelo neokrnjene tajanstvo; kada se, laka tela, takode prožetog mrazom, obrekne sebi — dakle i tom telu — velika pobeda, s pljačkom bljeska i pobednom povorkom slike koja će doći iz dubine susreta; kada se, najzad, bez uvežbavanja, pa ipak ispretno, dospe do mesta neznanom prtinom koja nije pravljena s ovlašćenjem, šestarom i umom, već mora da je progvac neko dalek, ko se bavi arhitekturom sasvim posebne vrste — tada, na veliko iznenadenje, umesto besnih naleta, mrake srčanosti, kliktanja, krv-tolka (po devičanskom celcu devičanska krv), desi se da se zastane, da pozdav sam progovori iz oružja pod rukom ili u trbušu čula se odlučuju na strogu omeđenost svet se zgušnjava, ali postaje lakši, i umesto požara, sjajnih zastava (zastava-dilanova), vrenjâ, oblikuje se sasvim nepoznato iskustvo odanosti svemu izvan sebe, u svetu koji ne čujemo i koji nas potpunim, mirom prevaziča — gde je on, u rasponu zime? — i dok pogled nepomično počiva na neshvatljivom rujnom ožiljku koji zrači s beline rame na one koja nas dočekuje, i uzrok je za preokret, ovo iskustvo raste i postaje konačno.

TA JESEN — PROTIV KONAČNOSTI

Sudbina ta najstaromodnija od svih reči je nestalnost. Poznajem je, suočavam se s njom, iako me ona često napušta. Hteo bih da uđem u njenu dubinu, želim da je privolim na ljubav s mojim mislima i rečima, konačno, s mojim rukama: zagrijaj... Hteo bih da smo zajedno kako bih je proučio: gledati kuda vodi, a ne samo biti u povodu, neosetno na putu koji se ne oseća — ni kao prašina, ni kao kamen i smer. Sudbina i dani, bez sudsbine...

Merim jedino drugim, zatim zaboravim da to moram činiti sve revnosnije. Umesto strasti dolazi zaborav, iskrzano lišće... Toj nepotpunoj smrti opire se samo susret, ne-poštedno ukrštanje koje je slično buđenju. Susret ponovo oživljava sudbinu, to je kao da sazri grozd. Gorčina, slast i daleka pisanstva i reči iznova plodne, treperenje sveda i po širinu i po dužini. Nepodnošljivost susreta vraća u život dâna.

Sedim i jedem, pijem pivo i zamišljam moguće uživanje u prolistalom proleću. Ali, onda dolazi neko (ko me nimalo ne štedi, nemilosrdan) kao dalija: ako ga ne pogledam — ostaću, ako pogledam — raspršiće se i prispeti k onome čemu ne mogu odoleti: biću na svom početku i ceo odavno izgubljen svet vraća mi se. Prepoznajem nezavremenost dosudnog, otvorenost tremutka: ima me i imam. Osećam bol, kao što i priliči pred lepotom, zaboravljam na blagost vazduha koji uđem, na njegov sjaj, na trajnost zvezde umilnosti — i tako dolazi snaga dâna, sakupljena i neodoljiva. Ali, sudbina je nestalnost u mudrosti, mudrost nestalnosti. Narasla ponovo, tako da se može meriti po pravcu većnosti, ona razjašnjava mir disanja, prisnost s vazduhom. Iako ga nisam zaboravljao, usvajao sam ga besprizivno. Sada ga uđem kao da se borim, mislim o njemu kao i o žestini susretanja, iako među tim mislima i ne postoji samo sklad, već i varničenje, vreme je za njih, za celo krhko biće koje sjedinjuju, ponovo tu, dani su ponovo trud, zadovoljstvo i tok.